



0968CH01

1

## ਭਾਰਤ - ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਨ

### ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ

ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ। ਇਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਉਦਯੋਗ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਕਰਕ ਰੇਖਾ (23- 30° ਉੱਤਰ) ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਦੋ ਬਰਾਬਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ, ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਅਤੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਲਕਸ਼ਦੀਪ ਟਾਪੂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਐਟਲਸ ਤੋਂ ਟਾਪੂਆਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਓ।

### Do You Know?

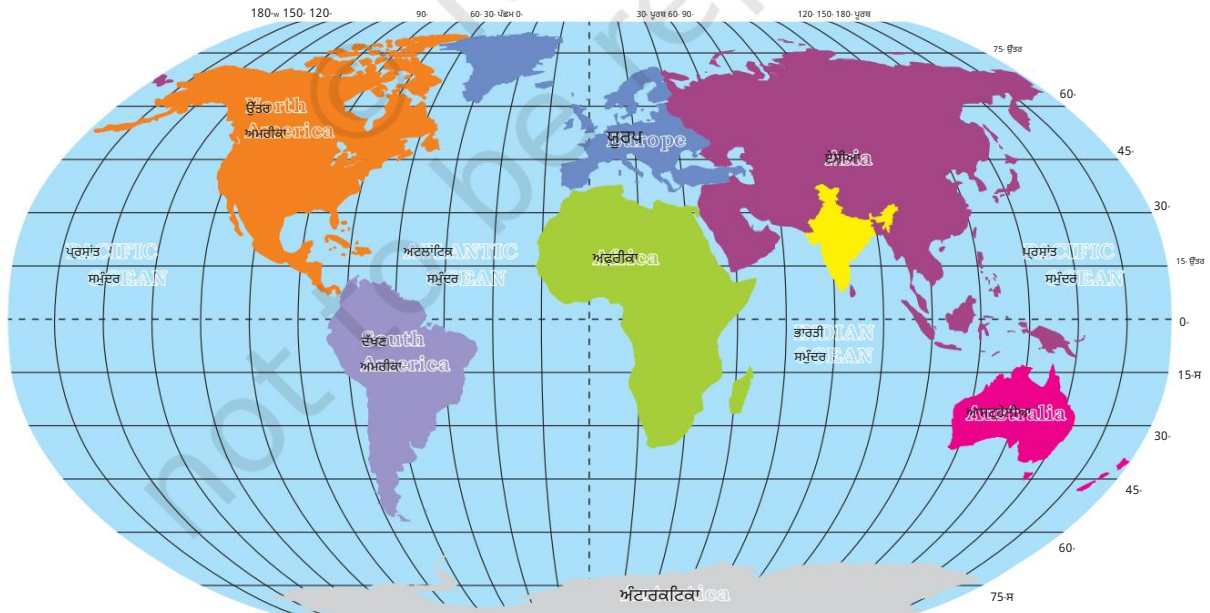
ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਬਿੰਦੂ - 'ਇੰਦਰਾ ਪੁਆਇੰਟ' 2004 ਵਿੱਚ ਸੁਨਾਮੀ ਦੌਰਾਨ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਹੇਠ ਡੁੱਬ ਗਿਆ।

### ਸਥਾਨ

ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰੀ ਗੋਲਿਸਫਾਇਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ (ਚਿੱਤਰ 1.1) ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ 8-4°N ਅਤੇ 37-6°N ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼ਾਂ ਅਤੇ 68-7°E ਅਤੇ 97-25°E ਰੇਖਾਂਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

### ਆਕਾਰ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਭੂਮੀਗਤ ਖੇਤਰਫਲ 3.28 ਮਿਲੀਅਨ ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੁੱਲ ਖੇਤਰਫਲ ਕੁੱਲ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਫਲ ਦਾ ਲਗਭਗ 2.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ।



ਚਿੱਤਰ 1.1: ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ

ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ। ਚਿੱਤਰ 1.2 ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੀਮਾ ਲਗਭਗ 15,200 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਦੀਪ ਸਮੇਤ ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਦੀ ਤੱਟ ਰੇਖਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਲੰਬਾਈ 7,516.6 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਪਰਬਤਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲਗਭਗ 22- ਉੱਤਰੀ ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪਤਲਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵੱਲ ਫੈਲਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਦੋ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ, ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ।

ਚਿੱਤਰ 1.3 ਨੂੰ ਦੇਖੋ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਦੀ ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਬਕਾਰ ਹੱਦ ਲਗਭਗ 30° ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਪੂਰਬ-ਪੱਛਮ ਹੱਦ ਉੱਤਰ-ਦੱਖਣ ਹੱਦ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੱਕ, ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅੰਤਰਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ) ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਮੈਰੀਡੀਅਨ (82°30' E) ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼ ਦੀ ਹੱਦ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

## Find out

82°30' E ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਮੈਰੀਡੀਅਨ ਵਜੋਂ ਕਿਉਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ?

ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਿਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

## ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ

ਭਾਰਤੀ ਭੂਮੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਹੈ

ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ। ਭਾਰਤ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦਾ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ। ਟਰਾਂਸ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਰੂਟ, ਜੋ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਡੈਂਕਨ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਤੱਟ ਤੋਂ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਤੱਟ ਤੋਂ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਕੋਲ ਭਾਰਤ ਵਾਂਗ ਲੰਮਾ ਤੱਟਵਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਨਾਮਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।

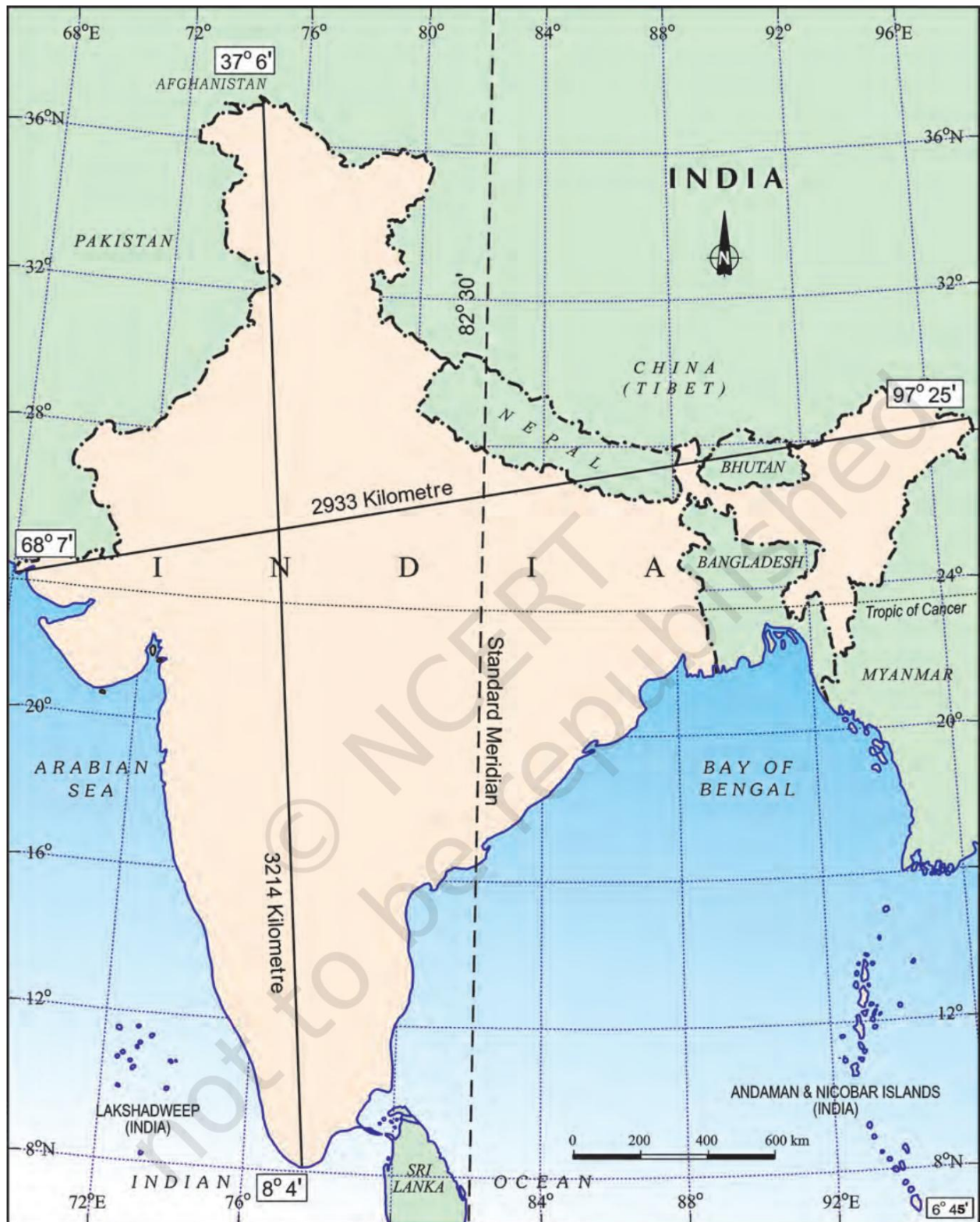
## Do You Know?

1869 ਵਿੱਚ ਸੁਏਜ਼ ਨਹਿਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਦੂਰੀ 7,000 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਘੱਟ ਗਈ ਹੈ।



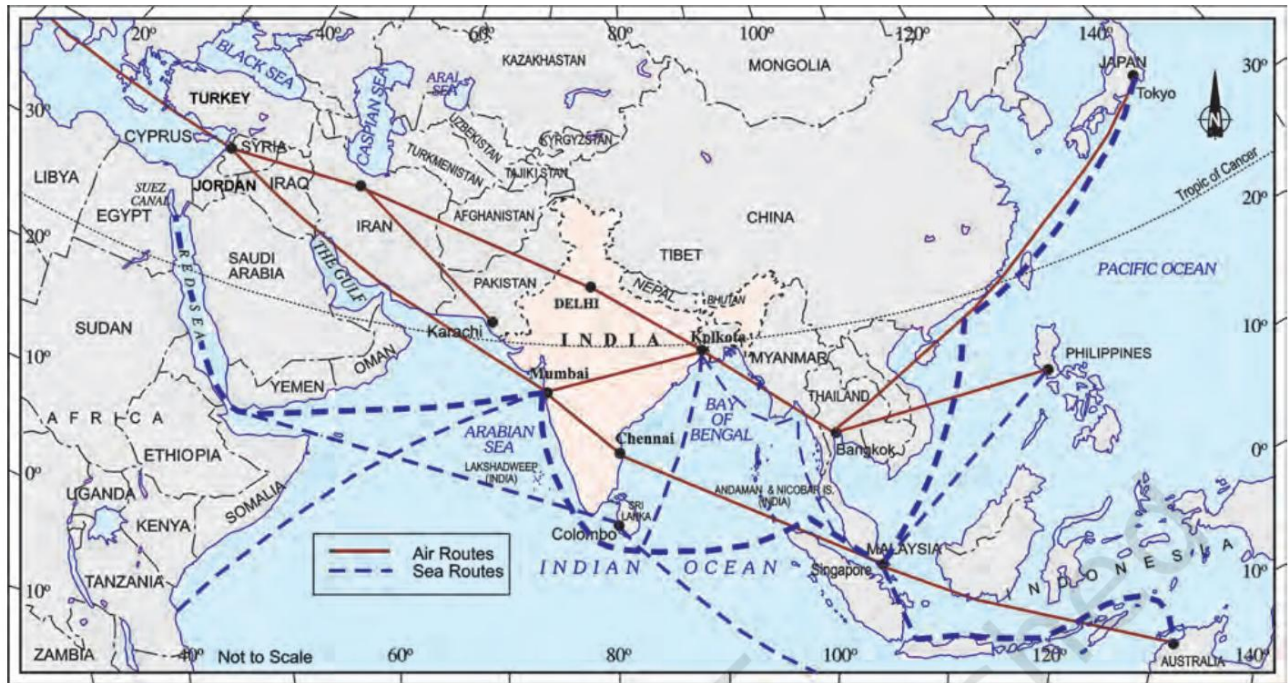
ਸਰੋਤ: ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਨਸੰਖਿਆ ਸਾਲ ਕਿਤਾਬ 2015

ਚਿੱਤਰ 1.2: ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੱਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼



ਚਿੱਤਰ 1.3 : ਭਾਰਤ : ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਮੈਰੀਡੀਅਨ





ਚਿੱਤਰ 1.4: ਭਾਰਤ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਮਾਰਗ 'ਤੇ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਾਰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸਦੇ ਸਬੰਧ ਉਸਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ। ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੌਰਿਆਂ ਨੇ ਪੁਰਾਚੀਨ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਨੇ ਪੁਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਪੰਚਤੰਤਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਭਾਰਤੀ ਅੰਕ ਅਤੇ ਦਸ਼ਮਲਵ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ। ਮਸਾਲੇ, ਮਸਲਿਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਪਾਰਕ ਸਮਾਨ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਯੂਨਾਨੀ ਮੂਰਤੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਗੁੰਬਦ ਅਤੇ ਮੀਨਾਰ ਦੀਆਂ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰਲ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

#### ਭਾਰਤ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ

ਭਾਰਤ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਣਨੀਤਕ ਸਥਿਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 28 ਰਾਜ ਅਤੇ ਅੱਠ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਨ (ਚਿੱਤਰ 1.5)।

#### Find out

. ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਤੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ। . ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ

ਕਿਹੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਹੈ

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਾਜ? . ਉਹ ਰਾਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਕੋਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਹੱਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਤੱਟ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹਨ। . ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੀ ਸਰਹੱਦ (.) ਪਾਕਿਸਤਾਨ, (.) ਚੀਨ, (.) ਮਿਆਂਮਾਰ ਅਤੇ

(.) ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਚੀਨ (ਤਿੱਬਤ), ਨੇਪਾਲ ਅਤੇ ਭੂਟਾਨ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਮਿਆਂਮਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਸਾਡੇ ਦੱਖਣੀ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇ ਟਾਪੂ ਦੇਸ਼ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ

#### Do You Know?

1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸਨ - ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਤੇ

ਰਿਆਸਤਾਂ। ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਰਿਆਸਤਾਂ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ, ਵਿਰਾਸਤੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।



ਚਿੱਤਰ 1.5 : ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਦੇਸ਼

ਸੂਰੀਲੰਕਾ ਅਤੇ ਮਾਲਦੀਵ। ਸੂਰੀਲੰਕਾ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਪਾਲਕ ਸਟਰੇਟ ਅਤੇ ਮੰਨਾਰ ਦੀ ਖਾੜੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਇੱਕ ਤੰਗ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਲਦੀਵ ਟਾਪੂ ਲਕਸ਼ਦੀਪ ਟਾਪੂਆਂ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਬੰਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਐਟਲਸ ਵਿੱਚ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਖੋ, ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਭਾਰਤ ਬਾਕੀ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

## Do You Know?

ਸਕੂਲ ਭੂਵਨ, NCERT ਇੱਕ ਪੋਰਟਲ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਕਸ਼ੇ-ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ NCERT ਸਿਲੇਬਸ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਭੂਵਨ — NRSC/ISRO ਦੀ ਇੱਕ ਪਹਿਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ [https://bhuvan-app1.nrsc.gov.in/mhrc\\_ncert/](https://bhuvan-app1.nrsc.gov.in/mhrc_ncert/) 'ਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੜ੍ਹਾਅ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

## ਕਸਰਤ ਕਰੋ

1. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਚਾਰ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਚੁਣੋ।

- (i) ਕੈਸਰ ਦੀ ਟਰੋਪਿਕ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੀ  
(a) ਰਾਜਸਥਾਨ (c) ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ  
(ਅ) ਓਡੀਸ਼ਾ (ਸ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ

- (ii) ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੂਰਬੀ ਰੇਖਾਂਸ਼ ਹੈ  
(ਉ) ੯੦° ੨੫' ਪੂਰਬ (ਅ)  
੬੮° ੭' ਪੂਰਬ

- (ੲ) 77° 6' ਪੂਰਬ  
(ਸ) 82° 32' ਪੂਰਬ

(iii) ਉਤਰਾਖੰਡ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਹਨ  
ਨਾਲ ਸਰਹੱਦਾਂ

- (a) ਚੀਨ (c) ਨੇਪਾਲ  
(ਅ) ਭੂਟਾਨ (ਸ) ਮਿਆਂਮਾਰ

- (iv) ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਵਾਰਤੀ ਜਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ  
ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਜਾਓਗੇ  
(a) ਪੁਡੂਚੇਰੀ (c) ਅੰਡਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ  
(ਅ) ਲਕਸ਼ਦੀਪ (ਸ) ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਉ

- (v) ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੀਮਾ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ  
ਭਾਰਤ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ।

- (a) ਭੂਟਾਨ (b) ਤਾਜਿਕਸਤਾਨ

- (ੲ) ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼  
(ਸ) ਨੇਪਾਲ

2. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਜਵਾਬ ਦਿਓ।

- (i) ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਟਾਪੂਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।  
(ii) ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।  
(iii) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਟਾਪੂ ਸਮੂਹ ਇਸਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਸਥਿਤ ਹੈ?  
(iv) ਕਿਹੜੇ ਟਾਪੂ ਦੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਦੱਖਣੀ ਗੁਆਂਢੀ ਹਨ?

3. ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਪਰ ਘੜੀਆਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

4. ਹਿੰਦ ਮਹਾਸਾਗਰ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ। ਕਿਉਂ?

ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਹੁਨਰ

1. ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ।

- (i) ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਟਾਪੂ ਸਮੂਹ।  
(ii) ਭਾਰਤੀ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਗਠਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼।  
(iii) ਉਹ ਰਾਜ ਜਿੱਥੇ ਕੈਸਰ ਦੀ ਟਰੋਪਿਕ ਲੰਘਦੀ ਹੈ।  
(iv) ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਰੀ ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼।  
(v) ਭਾਰਤੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ।  
(vi) ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ-ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੇਖਾਂਸ਼।  
(vii) ਤਿੰਨ ਸਮੁੰਦਰਾਂ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਸਥਾਨ।  
(viii) ਸੂਰੀਲੰਕਾ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਲਡਮਰੂ।  
(ix) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ/ਸਰਗਰਮੀ

- (i) ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਲੰਬਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼ਿਕ ਹੱਦ ਪਤਾ ਕਰੋ।  
(ii) 'ਸਿਲਕ ਰੂਟ' ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰੋ। ਨਵੇਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾਓ  
ਵਿਕਾਸ, ਜੋ ਕਿ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਰੂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ  
ਉੱਚਾਈ।